

PARTICIPAREA ARMATEI ROMÂNE ȘI A VOLUNTARILOR ARDELENI LA CAMPANIA DIN ANUL 1919 PENTRU APĂRAREA ROMÂNIEI MARI

IOACHIM LAZĂR
Hunedoara
ioachim_lazar@yahoo.com

Cuvinte cheie: graniță, bolșevici, bande, convenție militară, sfaturi, aliniament
Keywords: border, Bolsheviks, bands, military convention, councils, alignment

Autorul abordează una dintre cele mai grave situații prin care a trecut România imediat după realizarea Marii Uniri din 1918. Mai întâi tânărul stat român este nevoit să ia măsuri excepționale pentru apărarea graniței de la Nistru atacată de către bolșevicii ucraineni sprijiniți de Rusia Sovietică. Aceste atacuri grănicerii români le resping cu dificultate, din rândurile lor căzând numeroși morți și răniți. O situație specială o reprezintă jumătatea de vest a Transilvaniei unde populația română este lipsită de apărare. Trenuri blindate prevăzute cu mitraliere și tunuri pătrundeau pe calea ferată spre interiorul Ardealului terorizând populația. Armata română este nevoită să rămână în expectativă pe liniile de demarcație stabilite de marile puteri și să înainteze spre vestul Transilvaniei în etape succesive. Doar teama de extindere a bolșevismului înspre centrul Europei determină Marile Puteri să permită armatei române să ocupe teritoriul Transilvaniei până la râul Tisa. Ungaria condusă de Béla Kun atacă în iulie 1919 cu forțe armate considerabile granița de vest pentru a înfrânge România și a păstra Transilvania. Victoria trupelor române și ocuparea Budapestei în 4 august 1919 a pus capăt acestei aventuri.

Se împlinesc 100 de ani de la Campania armatei române împotriva Ungariei pentru apărarea Marii Uniri realizată la 1 Decembrie 1918. Alături de efectivele armatei române au luat parte la bătăliile sângeroase purtate și voluntarii ardeleni reînțorși de pe fronturile Primului Război Mondial. Încă nu se încheiase introducerea administrației române în provinciile unite cu România și s-au și produs o serie de atacuri împotriva grănicerilor români de pe Nistru. Atacurile asupra graniței de răsărit a României Mari erau executate de bandele ucrainene bolșevizate sprijinite masiv de către Rusia Bolșevică.

La scurt timp după ce comandantul-șef al forțelor militare ale Antantei din Orient, generalul francez Louis Franchet d'Espérey, și-a stabilit cartierul general la Belgrad, o delegație maghiară, condusă de Mihály Károlyi, s-a deplasat în capitala Serbiei, având o primă întrevedere cu generalul francez pe data de 7 noiembrie 1918. După șase zile de discuții, era semnată Convenția de la Belgrad referitoare la armistițiul cu Ungaria. În 13 noiembrie 1918, la Belgrad s-a semnat o Convenție militară de către reprezentanți ai comandamentului forțelor armate din Orient și ai guvernului maghiar, recent constituit, pentru stabilirea detaliilor liniei de demarcație în Transilvania între trupele aliate și cele maghiare, privind încetarea focului și menținerea ordinii¹. Franchet

---

¹ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 630-631.

d'Espérey a trasat această linie arbitrar, pe un aliniament ce urma cursul văii superioare a Someșului Mare, Bistrița, Mureș-Sat, Mureșul până la confluența cu Tisa.

Spațiul evacuat trebuia ocupat de trupe anglo-franco-italiene. Marea Britanie a refuzat orice prezență militară a sa în această regiune, Italia nu lua în considerare decât participarea cu un batalion la eventuala ocupare a Budapestei, iar forțele franceze erau dispuse în sudul Ungariei. Armata Dunării, creată în 28 octombrie 1918, și pusă sub comanda generalului Henri Mathias Berthelot, dispunea de doar trei divizii și avea ca misiune o intervenție în sudul Rusiei². Ca urmare, după semnarea Convenției singurele trupe ce puteau să opereze în Transilvania erau cele române. La ordinul guvernului român, în ultima decadă a lunii noiembrie, trupele române au pătruns în sudul și estul Transilvaniei (unde secuii proclamaseră, la 28 noiembrie, Republica Secuiască), oprindu-se pe aliniamentul liniei de demarcație precizat în Convenția de la Belgrad, unde rămân până după Adunarea de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918³.

La sfârșitul lunii noiembrie 1918, Iuliu Maniu trimitea Ministerului francez al Afacerilor Externe un memoriu în care arăta prejudiciile aduse românilor din Transilvania prin Convenția de la Belgrad care „împarte națiunea română din Transilvania și Ungaria în două părți, ceea ce agravează dificultățile în acțiunea de renaștere națională și în organizarea ei, atât de necesară în aceste zile de prefaceri istorice”⁴. Iuliu Maniu cerea guvernului francez ca puterile aliate să considere, ca și în cazul cehoslovacilor și iugoslavilor, națiunea română din Transilvania ca o națiune aliată. El mai solicita modificarea liniei de demarcație și delimitarea teritoriilor ce puteau fi ocupate de armata română.

Fig. 1. Ion I. C. Brătianu (1864-1927)

Fig. 2. Traian Moșoiu, general de divizie

² Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 631.

³ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 631.

⁴ Preda, Alexandrescu, Prodan 1994, p. 114.

După 1 Decembrie 1918, Iuliu Maniu, în calitate de președinte al Consiliului Dirigent, a informat țările aliate că, după unirea Transilvaniei cu România, Guvernul Regatului României este singurul îndrituit a vorbi în apărarea tuturor teritoriilor românești, inclusiv a Transilvaniei⁵. În cursul lunii decembrie 1918, Guvernul României a făcut demersuri insistente pe lângă guvernele aliate pentru a i se permite ocuparea întregii Transilvanii, în conformitate cu prevederile Convenției politice din 4/17 august 1916. Generalul Paul Prosper Henrys, comandantul trupelor franceze din Orient i-a cerut locotenent-colonelului Fernand Vix, șeful misiunii aliate la Budapesta, în 9 și 12 decembrie să avizeze guvernul ungar că armistițiul „prevedea implicit ocuparea Transilvaniei de către România, pentru că românii sunt considerați aliați”⁶.

La 12 decembrie 1918, aflându-se la București, generalul Franchet d'Espérey fixa limitele zonei de acțiune atribuite generalului Berthelot, zonă ce acoperea sudul Rusiei, România, Transilvania și Banatul⁷. La 14 decembrie, generalul Berthelot transmitea la Paris, la Salonic și, în 15 decembrie, președintelui Consiliului de Miniștri, Georges Clemenceau, o telegramă prin care semnala situația din Transilvania ca primejduită de o extindere a bolșevismului, prin intrigile unor agitatori comuniști maghiari, la care se adăugau acțiunile revoluționarului Cristian Racovski prezent în acel moment la Budapesta⁸.

Generalul Berthelot solicita autorizarea Comandamentului român de la Sibiu (condus de generalul Traian Moșoiu – **Fig. 2**) să depășească linia de demarcație și să ocupe, până ce trupele franceze vor fi în măsură să înlocuiască trupele române, localitățile Sighetul Marmației, Baia Mare, Satu Mare, Careii Mari, Dej, Cluj, Oradea Mare și Arad. Generalul Berthelot considera că ocuparea acestor orașe se înscrie în spiritul Convenției de la Belgrad, care autoriza ocuparea punctelor strategice socotite necesare de către trupele aliate⁹.

În acest context, la 14 decembrie, Marele Cartier General Român transmitea Corpului 4 armată și Diviziei 1 vânători că aliații au autorizat depășirea liniei Mureșului. La 16 decembrie 1918, generalul Berthelot îl informa pe locotenent colonelul Vix „că, în scopul evitării oricărei fricțiuni între trupele ungare și trupele române, a dat ordin trupelor maghiare să evacueze Clujul, acest oraș trebuind să fie ocupat, la ordinul său, de trupele române, ca punct strategic, «așteptând ca el să poată trimite trupe franceze»”¹⁰.

Pe fondul încercării guvernului maghiar condus de Károlyi de a recâștiga autoritatea în Transilvania, la 8 decembrie István Apáthy era numit comisar principal al Ungariei de Răsărit. El conducea la Cluj un comisariat guvernamental cu 14 servicii, încercând să rezolve o serie de probleme administrative într-un teritoriu restrâns. În aceeași zi, Consiliul Dirigent, sub președinția lui Iuliu Maniu, se proclama guvern provizoriu al Transilvaniei¹¹.

Consiliile naționale maghiare au încercat să organizeze o mare adunare maghiară la Cluj, ca replică la Adunarea de la Alba Iulia. Proiectul ce a fost prezentat de socialiști stipula dorința de a trăi în comuniune statală cu Republica Populară Ungară, în care

⁵ Pop, Năgler, *Magyari* 2008, p. 632.

⁶ Pop, Năgler, *Magyari* 2008, p. 632.

⁷ Pop, Năgler, *Magyari* 2008, p. 632.

⁸ Pop, Năgler, *Magyari* 2008, p. 632.

⁹ Pop, Năgler, *Magyari* 2008, p. 632.

¹⁰ Pop, Năgler, *Magyari* 2008, p. 633.

¹¹ Pop, Năgler, *Magyari* 2008, p. 633.

toate națiunile să se bucure de drepturi egale, libertate și autoconducere. Rezoluția adoptată, invocând principiile wilsoniene, s-a pronunțat pentru prezervarea integrității teritoriale a statului ungar și a protestat împotriva Hotărârii de la Alba Iulia¹². Pentru a evita o situație explozivă, generalul Berthelot a stopat înaintarea trupelor române, care s-au oprit pe un aliniament în afara Clujului pe timpul desfășurării adunării¹³.

După manifestația maghiară, fără avizul autorităților politice și militare aliate și fără consimțământul formal al generalului Berthelot, la 24 decembrie 1918, trupele române au ocupat orașul Cluj¹⁴. Pe măsura retragerii forțelor militare maghiare, armata română a înaintat lent, stabilindu-se, la 22 ianuarie 1919, pe aliniamentul Sighetul Marmației, Baia Mare, Zalău, Ciucea, Zam. La mijlocul lunii ianuarie 1919, la Țigani (Crișeni), în apropiere de Zalău, trupele maghiare au atacat un tren blindat ce transporta trupe române, fiind uciși nouă soldați români¹⁵.

În teritoriul controlat, Consiliul Dirigent a numit la conducerea tuturor comitatelor prefecti români care au solicitat ca vechii funcționari și angajați de stat să depună jurământul de credință față de regele Ferdinand I. Cei care au refuzat depunerea jurământului au fost înlocuiți, Consiliul Dirigent reușind să impună administrația românească și limba română ca limbă oficială. Până la începutul lunii februarie 1919 au fost dizolvate consiliile naționale înființate în toamna anului 1918 și înlocuite cu organe de poliție și jandarmerie.

La 18 ianuarie 1919 se deschideau la Paris lucrările Conferinței de Pace. România în calitate de aliat, era reprezentată prin primul-ministru Ion I. C. Brătianu (șeful delegației – **Fig. 1**) și Nicolae Mișu, ministrul plenipotențiar la Londra, însoțiți de o serie de experți și delegați ce erau incluși în comisiile speciale, menite să analizeze chestiunile punctuale, ce erau înaintate organismelor conferinței spre ratificare¹⁶. În ședința plenară, din 1 februarie 1919, primul-ministru român a prezentat revendicările României în baza Convenției politice din 1916 și a deciziilor de unire a celor trei provincii: Basarabia, Bucovina și Transilvania¹⁷. Comisia pentru studierea problemelor teritoriale legate de România, formată din reprezentanți ai S.U.A., Marii Britanii, Franței și Italiei, s-a întrunit la 8 februarie 1919 pentru a examina frontiera dintre România și Ungaria.

În 26 februarie 1919, Conferința de Pace a aprobat un raport al Consiliului Superior de Război, prin care se stabilea un nou spațiu de delimitare a forțelor militare românești și maghiare pe două aliniamente separate de o zonă neutră. Aliniamentul român urma linia ferată Arad – Salonta – Oradea – Satu Mare. La vest, aliniamentul ungar urma o linie pornind de la Tisa, 5 km nord-vest de Vásárosnamény, la 5 km vest de Debrecen, la 3 km vest de Dévaványa și Gyoma, la 5 km de Orosháza, Hódmezővásárhely și Szeged, limitată la nord de Someș și la sud de Mureș¹⁸. Între cele două aliniamente se crea o zonă neutră, care urma să fie ocupată de forțe franceze, engleze, italiene și, dacă era posibil, americane.

Decizia Conferinței de Pace, cunoscută ca Nota Vix, a fost înaintată guvernului maghiar de către locotenent-colonelul Fernand Vix, la 20 martie 1919. În condițiile

¹² Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 633.

¹³ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 634.

¹⁴ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 634.

¹⁵ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 635.

¹⁶ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 635.

¹⁷ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 635.

¹⁸ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 636.

crizei profunde din Ungaria, contele Mihály Károlyi a respins nota și a demisionat. Partidul Social-Democrat a fuzionat cu Partidul comuniștilor din Ungaria, formându-se Partidul Socialist Ungar, care a instaurat dictatura proletară, aliată cu Rusia Sovietică și adversară a „imperialismului Antantei”¹⁹. A doua zi, 21 martie 1919, la Budapesta a fost proclamată Republica Sfaturilor (Socialistă), după modelul republicilor sovietice. La 4 aprilie 1919 sosea la Budapesta emisarul Conferinței de Pace, în persoana generalului sud-african Jan Christian Smuts, care a propus o linie de demarcație mai favorabilă, aliniamentul ungar fiind stabilit cu 25 km mai la est.

Béla Kun a încercat să internaționalizeze problema fixării frontierelor Ungariei cu România, Cehoslovacia și Iugoslavia, reclamând expres libera circulație între Republica Sfaturilor și România și ridicarea blocadei economice²⁰. Béla Kun a respins și retragerea trupelor maghiare din Transilvania. Propunerile maghiare au fost prezentate, la Paris, Alianților, care le-au respins²¹.

Instaurarea regimului comunist la Budapesta s-a repercutat grav asupra teritoriului rămas sub administrația maghiară. Satele, în majoritate românești, au respins categoric noul regim instaurat la Budapesta. Cruzimile din dosul liniei demarcaționale sunt arătate de Memoriul Consiliului Național Român din județul Arad și a Consiliului Național din Bihor²². Pe liniile ferate Arad-Brad și Arad-Deva au fost trimise trenuri blindate care au mitraliat oameni din satele aflate în apropiere. Pentru a opri trenurile blindate, membrii gărzilor române din Zarand au demontat șinele de cale ferată între comunele Tălagiu și Vârfuri²³.

Violențele asupra satelor românești au culminat cu asasinarea liderilor Consiliului Național Român din Bihor, Nicolae Bolcaș și Ioan Ciordaș (prefect de Bihor), și a numeroși țărani din părțile Beiușului și Vașcăului²⁴. Guvernul Republicii Sfaturilor a refuzat să aplice prevederile Conferinței de Pace, din 26 februarie, și a ordonat mobilizarea generală a tuturor bărbaților între 16 și 42 de ani în scopul de a ataca România și Cehoslovacia, declarând, totodată, că Ungaria se află în stare de război cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat²⁵. Mai mult, liderii comuniști maghiari amenințau că vor extinde dominația proletariatului asupra Ungariei Mari prin forța armelor.

Această situație impunea armatei române apărarea unui front de peste 1.000 km, care se întindea din Banat până la Cernăuți. În martie 1919, ca urmare a unui schimb de telegrame între guvernul Rusiei Sovietice și cel al Republicii Sfaturilor Ungare, statul major al Armatei roșii ucrainene a planificat acțiuni ofensive pe două direcții. Conform planurilor, prima armată sovietică ucraineană trebuia să dea lovitura prin Bucovina, pentru legarea directă cu Armata roșie ungară, iar a doua trebuia ca împreună cu voluntarii internaționaliști să pornească o ofensivă pentru ruperea pozițiilor forțelor armate române în zona Basarabiei și încercuirea lor lângă Nistru²⁶.

La 29 martie 1919, generalul Berthelot făcea cunoscut Ministerului de Război al Franței că „ungurii recrutează forțe în întreaga zonă a Transilvaniei și în România «toți

¹⁹ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 636.

²⁰ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 636.

²¹ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 636.

²² Clopoțel 1926.

²³ Mager 1939, p. 95-96.

²⁴ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 636-637.

²⁵ Mușat, Ardeleanu 1983, p. 648.

²⁶ Mușat, Ardeleanu 1983, p. 649.

se întreabă pentru ce pierdem noi timp și îi lăsăm pe unguri să acționeze»²⁷. Românii, arăta ministrul Franței în București, au ajuns la concluzia „că ei nu mai aveau nimic de așteptat de la nimeni, decât de la ei înșiși”²⁸. La 12 aprilie 1919, guvernul român a hotărât înaintarea armatei pe aliniamentul stabilit prin Conferința de Pace din 26 februarie 1919, pentru protejarea populației românești împotriva violențelor comise de maghiari.

În scrisoarea adresată lui Ion I. C. Brătianu la 14 aprilie, regele Ferdinand I preciza că înaintarea armatei române în Transilvania este o necesitate absolută, atât din punct de vedere al politicii externe, cât și din acela al politicii interne:

„Situția care ni se creează prin aceste amânări continui începe să devină insuportabile. Populațiile din Transilvania au început să nu mai poată înțelege de ce trupele noastre nu înaintază, cu toate că zilnic sunt atacate de patrulă și de lovituri de tun; ele se întreabă la ce bun s-a făcut unirea dacă toate mizeriile și persecuțiile a peste un milion din frați trebuie să continue la nesfârșit. Tocmai pentru acest motiv, în ultimul Consiliu de Miniștri [12 aprilie] am hotărât în unanimitate să nu mai așteptăm și să dăm ordin trupelor noastre să înainteze. Noi am fost sinceri, loiali față de prietenii noștri și întotdeauna ne-am supus hotărârilor Conferinței cu o răbdare îngerească, dar conștiința de demnitatea noastră de stat suveran și de rolul pe care suntem chemați să-l jucăm în Orient, trebuie de asemenea să fim loiali și față de frații noștri, pentru a căror libertate am luptat”²⁹.

În aceeași zi, într-o telegramă adresată generalului Franchet d'Espérey, Clemenceau menționa că în cazul în care forțele românești sunt atacate de cele maghiare, românii sunt îndreptățiți să răspundă și să ocupe zona rezervată de Comisia de Pace. Ziarul *Curierul Hunedoarei*, din 1 aprilie 1919, publica un articol intitulat *Flutură drapelul răzbunării* în care arăta că „a sosit ziua răsplătirii, căci sângele victimelor nevinovate de la Șiria, Arad și Zalău, din Bihor și din toate părțile românești neocupate de armata noastră, a strigat răzbunare la cer și a coborât însăși urgia lui Dumnezeu asupra hoardelor barbare”³⁰. În același ziar este publicat Ordinul de mobilizare al tinerilor născuți în intervalul 1888 și 1899 semnat de președintele Consiliului Dirigent al Transilvaniei:

„Români !

Evenimentele ultimilor zile petrecute în țara ungurească, unde s-a înstăpânit duhul răzvrătirii, ne fac să grijim de orânduiala bună în țara noastră proprie. Guvernul maghiar a ordonat mobilizare generală în scopul de a ne ține și mai departe în jugul secular frații noștri încă neeliberați. Nu numai atât ci vrea să-și îndrepte cetele sale în contra Ardealului nostru, pentru a-l subjuga din nou și pentru a prăda satele noastre înfloritoare și a jefui casele cetățenilor noștri pașnici. Ne este sfântă datoria să punem piedică puternică acestor năzuințe care ne amenință cu pieire. Nu avem dorul de a cuceri, nici a prăda țara altora, ci vrem numai să ne apărăm Patria și să ne mântuim Țara noastră proprie, ceea ce numai printr-o armată puternică putem ajunge, care va asculta și va urma cu însuflețire și cu vitejia strămoșească poruncile Majestății Sale Regelui nostru Ferdinand I. Nu frica de pedeapsă să vă ducă la împlinirea acestui ordin de chemare, ci mândria conștiință că îndepliniți o sfântă datorie față de pământul nostru liberat, față de patria noastră română. Este ceasul sfânt când trebuie să punem stăpânirea

²⁷ Mușat, Ardeleanu 1983, p. 650.

²⁸ Mușat, Ardeleanu 1983, p. 650.

²⁹ Pop, Năgler, Magyari 2008, p. 637.

³⁰ SJHAN, POD, Dosar 4/1919, f. 27.

noastră pe întreg pământul moștenit de la strămoși, când trebuie să punem temelia unui viitor demn și corespunzător jertfelor și suferințelor de veacuri ale părinților noștri. Aveți să răspundeți chemării, pentru a dovedi lumii întregi că ne iubim Țara și moșia și că știm să o stăpânim cu vrednicie – ducând cu noi liniște, libertate și stăpânire dreaptă în toate colțurile țării.

Iuliu Maniu, Președintele Consiliului Dirigent³¹.

Fig. 3. Membrii Consiliului Dirigent al Transilvaniei

În noaptea de 15 spre 16 aprilie, armata ungară, compusă din Divizia 6, Divizia 38 husari și Divizia de secui, a atacat posturile înaintate ale armatei române în Valea Someșului, la Ciucea și Țigani³². Începută la 16 aprilie, contraofensiva română a atins în decurs de patru zile zona Munților Apuseni și apoi linia stabilită. La 26 aprilie, Înaltul Comandament francez era înștiințat de generalul Franchet d'Espérey că: „românii urmărind pe unguri, au străpuns zona neutră și din necesități militare par să vizeze ocuparea malului stâng al Tisei în așa fel încât să se asigure în mod eficace împotriva întoarcerii ofensive a ungarilor³³. O zi mai târziu generalul Franchet d'Espérey trimitea suveranului României o telegramă în care spunea că: „După ce au fost atacate de unguri, trupele române din Transilvania au respins într-o manieră strălucită forțele inamice și le-au pus complet în derută³⁴.

³¹ SJHAN, POD, Dosar 4/1919, f. 27.

³² Mușat, Ardeleanu 1983, p. 650.

³³ Mușat, Ardeleanu 1983, p. 651.

³⁴ Mușat, Ardeleanu 1983, p. 651.

La 30 aprilie-1 mai 1919 trupele române au atins râul Tisa pe întreaga lungime a frontului, reușind să facă joncțiunea cu trupele cehoslovace în zona Csap-Munkacs³⁵. La 20 mai, armata ungară reorganizată și întărită, dispunând de un armament considerabil procurat din depozitele monarhiei dualiste a dezlănțuit atacul asupra punctului celui mai slab – frontul cehoslovac. Retrăgându-se în dezordine, armata cehoslovacă a opus o slabă rezistență, armata roșie ungară ocupă întreaga Cehoslovacie, reanexând-o Ungariei³⁶.

Acțiuni militare importante s-au derulat și în Zarand, pe valea Crișului Alb, unde armata română, în colaborare cu Gărzile Naționale Române și unitățile de Voluntari au purtat bătălii sângeroase pentru aruncarea bolșevicilor unguri peste linia de demarcație stabilită de Conferința de Pace. În 25 decembrie 1918 un detașament al armatei române staționate la Deva a sosit la Brad. Sunt întâmpinați de către Garda Națională din Brad condusă de căpitanul Sabin Banciu. Garda din Brad sub comanda sublocotenentului Aron Petruțiu prezintă onorul. Protopopul Bradului, Vasile Damian rostește discursul de primire și oferă tradiționala pâine și sare. Corul intonează marșul Unirii³⁷. Cuvântul de răspuns este rostit de către maiorul Vișenescu care a spus: „Am venit nu ca în teritorii ocupate, ci ca la frați, acasă. Statul român, țara mamă a tuturor românilor, este în plină prefacere și în scurt timp va fi printre statele cele mai democratice nu numai ale Europei, ci ale lumii întregi, chiar”³⁸. Către sfârșitul lunii ianuarie 1919, guvernul maghiar dă ordin trupelor sale să ocupe linia demarcațională, luând contact cu armata română care, pe valea Crișului Alb ajunsese până la Brad. După ocuparea liniei, Garda Națională Română din Hălmagiu, Vața de Jos, Baia de Criș trec direct sub comanda supremă a trupelor române de pe Valea Crișului Alb, de unde primesc ordine³⁹.

În 30 ianuarie 1919, trupele maghiare înaintau și dinspre Oradea, ocupând Beiușul și Vașcăul cu intenția vădită de a înainta spre Hălmagiu. Gărzile Naționale Române din dosul liniei demarcaționale au fost dezarmate și desființate. În locul ordinii se instalează jafurile și omorurile săvârșite de bandele de mercenari unguri⁴⁰.

La 4/17 februarie 1919, Consiliul Dirigent (**Fig. 3**) a decis să cheme sub arme Corpul Voluntarilor Ardeleni, în întregime. La sfârșitul lunii noiembrie 1918, formațiile ardeleni de voluntari au fost transferate din Moldova în Ardeal și, după 3 decembrie puse la dispoziția Consiliului Dirigent. Treptat li se vor alătura, pe măsura sosirii în țară și legiunile de voluntari care au fost înființate și au luptat în Rusia și Italia. Corpul voluntarilor trebuia să se concentreze astfel: la Alba Iulia – fostul Regiment 1 „Turda” și vânătorii de munte, la Cluj – Regimentul 2 „Alba Iulia”, Regimentul 3 „Avram Iancu” și batalionul 6 etape⁴¹. În apelul semnat de președintele Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu, se sublinia că: „Este ceasul sfânt când trebuie să punem stăpânirea noastră pe întreg pământul moștenit de la strămoși, când trebuie să punem temelia unui viitor demn și corespunzător jertfelor și suferințelor de veacuri ale părinților noștri. Aveți să răspundeți chemării pentru a dovedi lumii întregi că ne iubim Țara și moșia și că o știm să o stăpânim cu vrednicie, ducând cu noi liniștea, libertatea și stăpânirea dreaptă în toate colțurile țării”⁴².

³⁵ Mușat, Ardeleanu 1983, p. 651.

³⁶ Mușat, Ardeleanu 1983, p. 652.

³⁷ Mager 1939, p. 56.

³⁸ Mager 1939, p. 56-57.

³⁹ Mager 1939, p. 67.

⁴⁰ Mager 1939, p. 79.

⁴¹ Preda, Alexandrescu, Prodan 1994, p. 155.

⁴² Preda, Alexandrescu, Prodan 1994, p. 155.

Fig. 4. Dr. Ioan Suciu, organizatorul Corpului voluntarilor „Horia”

Fig. 5. Maior Florian Medrea, comandantul Corpului voluntarilor „Horia”

Consiliul Dirigent autorizează pe dr. Ioan Suciu (**Fig. 4**), șeful resortului de organizare, să organizeze acțiunea de rezistență, apelându-se la populația Munților Apuseni⁴³. Comanda gărzilor din Zarand se stabilește la Brad. În 9 februarie 1919, dr. Ioan Suciu împreună cu însoțitorii săi sosesc la Brad venind de la Sibiu. Cartierul general al gărzilor se instalează într-un pavilion al Societății miniere „Ruda 12 Apostoli”⁴⁴. Apoi se comunică comandanților de gărzi următorul document⁴⁵:

„Consiliul Dirigent Român

Ordin rezervat nr. 1

Brad, la 9 februarie 1919.

În urma stărilor provocate prin invazia bandelor secuiești în comitatul Aradului și întreruperea oricărei comunicații între comanda gărzilor române din comitatul Aradului și între singuraticile gărzi de pe valea Crișului Alb. Subsemnatul membru esmis al Consiliului Dirigent din Sibiu, dispun următoarele:

1. Toate gărzile române din comitatul Aradului, care sunt spre răsărit de linia Radna-Păuliș, Ghioroc, Covăsint, Șiria, Pâncota, Galșa, Mâșca, Seleuș, Gurba, Cermei, Berechiu – le supun comandamentului suprem al d-lui căpitan Florian Medrea, de prezent cu reședința la Brad.

2. Fiecare comandant de gardă comunală, care cade spre răsărit de linia indicată are a comunica acest ordin cu comandantul din satele vecine și aceste iarăși cu gărzile vecine.

3. Gărzile din însăși linia comunelor înșirate sub nr. 1 încă aparțin de astăzi comandamentului din Brad.

⁴³ Mager 1939, p. 79.

⁴⁴ Mager 1939, p. 81.

⁴⁵ Mager 1939, p. 81.

Dr. Ioan Suciu m. p.
 Șeful Resortului Organizării”.

Începe acțiunea pentru înființarea Corpului de voluntari Horia. Primul act pentru recrutarea voluntarilor îl semnează căpitanul Barbu, la 9 februarie, întrucât căpitanul Florian Medrea (**Fig. 5**) a sosit la Brad seara târziu. S-a plănuit ridicarea populației începând de la Gurahonț, la Hălmațiu, Baia de Criș, Brad și din regiunea Abrud – Câmpeni. Traian Mager a fost trimis cu trei scrisori pentru a le preda, prima căpitanului Oncu de la Baia de Criș, a doua pentru secția Hălmațiu și a treia pentru a fi trimisă prin curier locotenentului Octavian Seracu la Gurahonț⁴⁶.

Scrisoarea pentru Hălmațiu avea următorul conținut:

„Comanda Supremă a Trupelor de pe valea Crișului Alb.
 D-lui sublocotenent Mager în Hălmațiu

Pentru eliberarea comitatului Arad pregătim o acțiune în stil mare. Plenipotențiarul Consiliului Dirigent e șeful organizării, d-l dr. Ioan Suciu. Comandantul trupelor și a gărzilor din valea Crișului Alb nu mai e căpitanul Rișcuța din Arad, ci căpitanul Florian Medrea, cu sediul deocamdată în Brad. Pe D-ta te încredințez cu organizarea unei unități militare, care să fie cât se poate de mare și bine disciplinată, formată din oameni voluntari, care nu aparțin contingentelor mobilizate. Organizarea o începi imediat, stând în legătură telefonică permanentă cu trupele voluntare din Brad și cu comandantul companiei din Gurahonț. De armatură pentru unitatea D-tale se va îngriji comanda supremă a trupelor. Fiecare voluntar are să-și aducă cu sine alimente pe trei zile, pâine, slănină. Îmbrăcăminte are să-și aducă cu sine fiecare voluntar, cum e prescriș în ordinul de mobilizare.

Pentru acoperirea cheltuielilor necesare, vei primi un avans de 10.000, adică zece mii coroane, contra dării de seamă despre toate cheltuielile. Unitatea D-tale are să fie gata de marș, în 13 l. c., la orele 8. a. m. Totodată ești încredințat cu asigurarea terenului din partea Vașcăului prin esmiterea unei unități corespunzătoare la Dealul Mare sub comanda unui ofițer, ales pentru acest scop. Numele acestui ofițer mi se va comunica.

Brad, 9 februarie 1919. Căpitan Vasile Barbu, m. p.”⁴⁷.

În urma unor lupte locale, trupele maghiare obțin unele mici succese care sunt exagerate de către presa maghiară. Comandamentul teritorial din Seghedin a dat următorul comunicat: „Trupele noastre trimise pentru apărarea liniei demarcaționale în Valea Crișului Alb au înfrânt rezistența românilor și după repararea de cinci ori a construcțiilor liniei ferate a ocupat ieri Hălmațiu”⁴⁸.

După ocuparea Hălmațului, trupele maghiare au comis o serie de atrocități, constând în afară de bătăi și răniri, și din 5 crime, între victime aflându-se și o femeie. Dacă infanteria maghiară se mărginea să se asigure în Hălmațiu, trenul blindat făcea dese înaintări până pe la Vața trăgând cu tunurile asupra satelor. La 31 martie 1919, colonelul Gheorghe Rasoviceanu, comandantul Regimentului 9 Vânători a ocupat Hălmațiu. Armata română se pregătește pentru ofensiva din 16 aprilie 1919. Ea a fost sprijinită de Corpul Voluntarilor Horia. Acest corp a primit apoi numele de Regimentul de Infanterie Beiuș și consta din 3 batalioane, având și o baterie cu 4 tunuri.

Plasa Brad a dat batalionul I, plasa Baia de Criș batalionul II, regiunea Câmpeni – Abrud, batalionul III, iar în Hălmațiu s-a format batalionul IV⁴⁹. Locotenent colonelul

⁴⁶ Mager 1939, p. 82.

⁴⁷ Mager 1939, p. 82-83.

⁴⁸ Mager 1939, p. 105.

⁴⁹ Mager 1939, p. 146.

Popa Grama era comandantul regimentului, maiorul Medrea ajutor de comandant, iar căpitanul Drăgoiu, maiorul Stoica și locotenentul Vesa erau comandanții celor trei batalioane care au participat la operațiunile militare de la Hălmagiu – Ciuciu (Vârfuri) – Boroș – Șebiș – Chișineu – Gyula – Békéscsaba. Batalionul 2 a acționat pe direcția Vârfuri – Dealul Mare – Criștior – Vașcău – Beiuș – Salonta. Plecarea pe front a batalioanelor de voluntari a dat naștere la scene emoționante. Bătrânul protopop Arieșanu din Câmpeni a făcut pe jos, cu crucea în frunte, drumul până la Abrud cu toți soldații din Câmpeni. Aproape 800 voluntari erau concentrați la 1 martie la Abrud, formându-se batalionul Avram Iancu, care și-a stabilit sediul la Țebea.

„În 2 martie formațiile voluntarilor Horea erau adunate în curtea bisericii din Țebea. Se oficiază slujba religioasă de către 12 preoți, sfințindu-se drapelul regimentului, înfipt pe mormântul lui Avram Iancu. Vorbește întâi dr. Ioan Suciu, făcând istoricul luptelor pentru libertate purtate de marii noștri înaintași pe aceste plaiuri, amintind că Horia, Avram Iancu și miile de mucenici așteaptă de la noi să purtăm înaintea steagului ridicat de dânșii până la izbânda definitivă. «Murim mai bine în luptă cu gloria deplină, decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost pământ»” încheia iluminatul apostol al crezului național.

Urcându-se pe o masă, în fața mormântului lui Avram Iancu, colonelul Rasoviceanu, comandantul Regimentului 9 Vânători, rostește următorul discurs militar⁵⁰:

„Ostași, grăiesc vouă astăzi sub gorunul lui Horia martirul, în fața mormântului lui Avram Iancu, al munților fost rege. Grăiesc vouă astăzi în marele ceas, în supremul ceas al mântuirii Neamului nostru. Și zic vouă: cutremure-se toate mădularele voastre în fața memoriei tuturor acelora care în lungul veacurilor au înălbit cu oasele lor moșia Neamului în lung și în lat, pentru ca să ajungem unde suntem și ce suntem. Fiți mândri că soarta tot pe voi moșilor v-a hotărât să fiți primii din tot Ardealul, care să faceți legământul de credință și de jertfă pentru scumpa noastră Patrie și scumpul nostru tron, și chiar aici, unde a pâlpat pentru prima oară flacăra mântuirii noastre. Și tot astăzi vă ordon vouă în mod hotărât și definitiv. Gândul vostru să încremenească la Înaltul vostru stăpân, să vă închinați lui, să vă jertfiți pentru el, așa cum s-au închinat, cum s-au jertfit sute din acest regiment. Și când vă veți da ultima respirație pe câmpul de luptă, ultimul vostru strigăt să fie: Trăiască M. S. Ferdinand, regele tuturor românilor. Așa, cum au strigat aceia ale căror morminte sunt încă în carne, ca o misterioasă plămadă în pământul Patriei noastre”⁵¹.

La 7 iunie 1919, Primăria din Deva întocmea un „Tablou despre soldații mobilizați la ordinul Consiliului Dirigent”, din orașul Deva, care cuprinde un număr de 22 soldați care au fost mobilizați. Aceștia sunt: Iosif Furca, Aron Ardeleanu, Antonie Cesca, Iosif Hanc, George Abrudean, Alexandru Lugojan, Alexa Sudrician, Petru Vasii, Mihai Dugaciu, George Maier, Petru Florea, Alexandru Fiac, Alexandru Bota, Mihai Bud, George Trif, Antonie Cesc, Iuon Trif, Nicolae Ioaneș, George Abrudean, George Abrudean, Ludovic Trif, Ioan Muntean⁵².

La 27 iunie 1919, voluntarii corpului Horia concediați pe timp nelimitat, din plasele Brad și Baia de Criș primesc ordin de a se prezenta imediat la cercul de recrutare

⁵⁰ Mager 1939, p. 147.

⁵¹ Mager 1939, p. 147-148.

⁵² SJHAN, POD, Dosar 8/1919, f. 60.

unde aparțin⁵³. Ordinul era transmis de către prefectul Vasinca prim-pretorilor din cele două plase și avea următorul conținut:

„Domnule prim-pretor,

Conform ordinului nr. 874/1919 a Corpului Voluntarilor Horia se recere a comunica în toată plasa D-voastră că toate biletele de concediu pe timp nelimitat, eliberate de numitul corp se declară de nule iar posesorii a astfel de bilete, care aparțin contingentelor mobilizate sunt datorii a se prezenta imediat ce vor lua la cunoștință ordinul prezent la cercul de recrutare căruia aparțin. Dr. Vasinca”⁵⁴.

În vara anului 1919 armata română a fost atacată de numeroase trupe (90.000 oameni cu 137 tunuri și 5 trenuri blindate) din armata roșie a Republicii Ungare condusă de Béla Kun⁵⁵. Armata română, mai ales cea creată la repezeală din forțele Transilvaniei și ale Banatului, cu un efectiv de 4 ori mai redus s-a angajat în importanta bătălie pentru apărarea Transilvaniei. La începutul operațiunilor trupele maghiare au raportat unele succese, reușind să treacă Tisa. Armata română a trecut la contraofensivă reușind să respingă invadatorii. Telegramele primite din partea Consiliului Dirigent sau a Marelui Stat Major ne dezvăluie momente din mersul operațiunilor militare. Telegrama semnată de președintele Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu și, trimisă prefectului județului Hunedoara, la 27 iulie 1919, spre publicare, preciza următoarele:

„Ofensiva maghiarilor a fost respinsă pe toată linia, ungurii se retrag în dezordine cu pierderi mari. Trupele române au dovedit o purtare vrednică de toată lauda, prestând acte vitejești vrednice de trecutul lor glorios”⁵⁶. Două zile mai târziu, un comunicat oficial din partea Marelui Cartier General al armatei române spunea următoarele (**Fig. 6-7**):

„1. Pe frontul de est schimb de focuri de armă mitralieră și tun.

2. Pe frontul de vest trupele noastre au ocupat dreapta Tisei. Orașul Szolnok este în flăcări. Operațiunile sunt în curs. Pierderi – răniți: maior Grecescu Ion, maior Marinescu Victor, căpitan Lemeny Nicolae, Locotenent Folbert Carol, locotenent Anuței Vasile, Locotenent Păsărică Al., sublocotenent Traian Haneș. Dispăruți: Sublocotenent Pop Corneliu senior. Marele Cartier General. Biroul presei Sibiu”⁵⁷.

Un nou comunicat al Marelui Stat Major al armatei române, din 4 august 1919, vorbind despre operațiunile de pe frontul de vest scria următoarele: „Inamicul fiind complet înconjurat a capitulat. Sunt în curs de dezarmare diviziile 1, 3, 5 și 6 inamice, sunt urmărite diviziile 2, 4 și 7. S-au capturat comandanți și statele majore ale diviziilor, mai mulți prizonieri și numeroase tunuri”⁵⁸.

⁵³ SJHAN, PJH, Dosar 193/1919, f. 1.

⁵⁴ SJHAN, PJH, Dosar 193/1919, f. 1.

⁵⁵ Lupaș 1937, p. 372.

⁵⁶ SJHAN, PJH, Dosar 170/1919, f. 2.

⁵⁷ SJHAN, PJH, Dosar 170/1919, f. 2.

⁵⁸ SJHAN, PJH, Dosar 170/1919, f. 2.

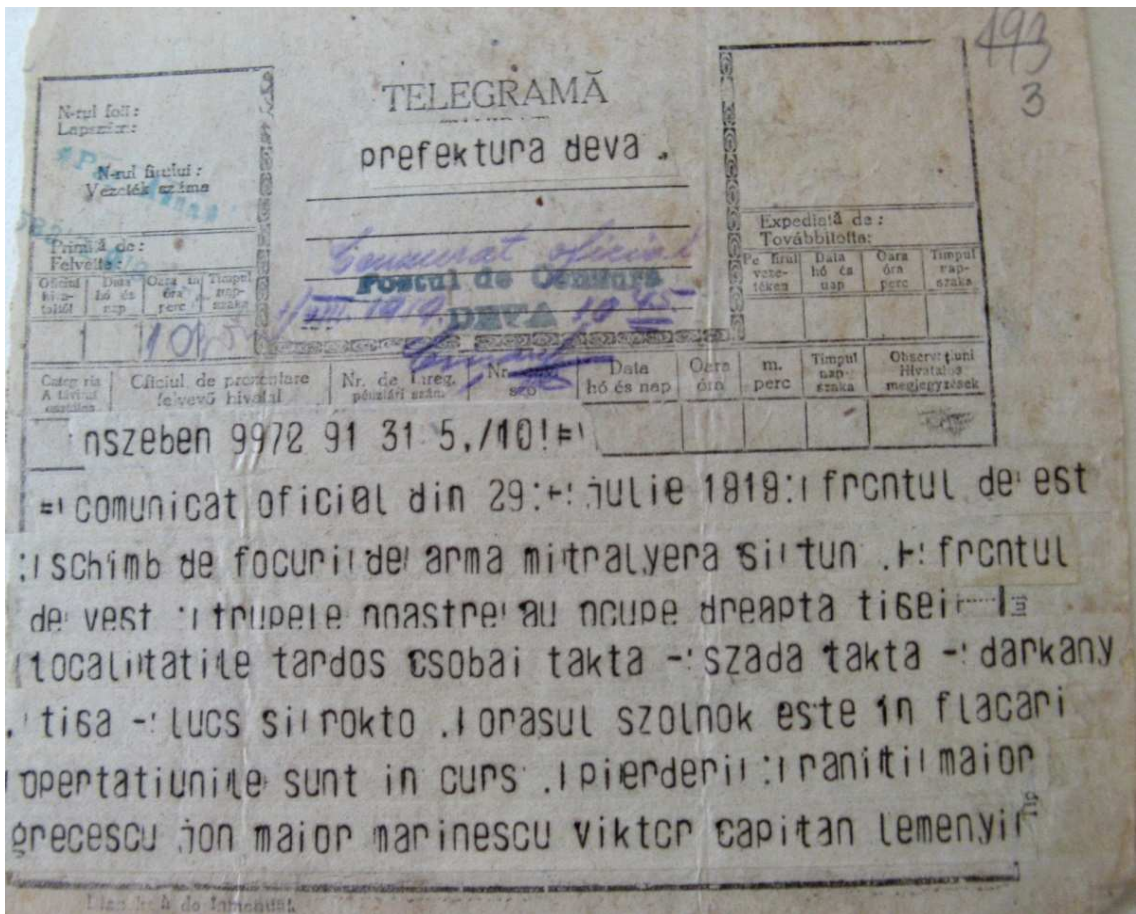

Fig. 6. Telegrama primită de prefectul Toma Vasinca din partea Consiliului Dirigent

Fig. 7. Telegrama primită de prefectul Toma Vasinca din partea Consiliului Dirigent

Când armata română a intrat în capitala Ungariei (4 august 1919), un ziarist maghiar scria: „Primește cu fruntea ridicată armata de ocupație, Budapesta! Nu tu ai fost învinsă, ci desfrâul a pierdut lupta. Soarta ta este ca o izbăvire. Să piară orice amintire a carnavalului bolșevic, ca să putem tămădui și rănilor dureroase pricinuite de dictatura rublelor”⁵⁹.

Ziua de 4 august 1919 a fost ursită să fie ziua hotărâtoare a unui lung proces istoric, care s-a sfârșit așa cum trebuie să se sfârșească toate lungile controverse: „cu izbânda dreptului și a dreptății”⁶⁰. În semn de omagiu pentru cei căzuți în campania din 1919, Șeful Resortului Organizării din cadrul Consiliului Dirigent expedie la Deva următoarea

„Telegramă:

Copie. Nr. 554/1919. Marele Sfat Național a luat hotărârea ca în ziua de 7 august c., la amiază să sune la toate bisericile românești toate clopotele vreme de a jumătate de oră, în semn de bucurie, că glorioasa noastră oștire a ocupat în ziua de 4 august capitala Ungariei B[uda]pesta, după ce cu ajutorul lui D-zeu a înfrânt cu desăvârșire pe dușman. Ordinez să recercați numaidecât toate autoritățile bisericești și totodată toate parohiile române pentru prompta executare a acestui ordin, aducând, D-le totodată spre știre dorința mea ca Duminică în 10 august după Liturghie să se țină în fiecare biserică română un Tedeum.

Șeful Resortului Organizării,
Dr. Ioan Suci, m. p.⁶¹.

Pericolul destrămării României Mari sub presiunea Republicii Sfatului Ungare și a Rusiei bolșevice, sprijinită de voluntarii internaționali care activau în Ucraina, a determinat reactivarea Corpului voluntarilor români, care fuseseră demobilizați după încheierea Primului Război Mondial. În regimentul Horea au intrat voluntari din majoritatea localităților din Zarand și Munții Apuseni.

La 27 iunie 1937, Primăria comunei Brad întocmea un „Tablou de ofițerii și soldații care au luat parte în război contra bolșevicilor maghiari ca voluntari în Corpul de voluntari «Horia» (azi Regimentul 16 infanterie) din aprilie 1919-30 septembrie 1919”⁶². Fiind mult mai complet, prezentând și alte date referitoare la voluntarii din Brad, îl prezentăm în continuare. Tabloul conține 10 coloane pe care le numerotăm pentru o mai ușoară prezentare: 1 – nr. curent; 2. Numele și prenumele; 3. Gradul militar; 4. Contingentul; 5. Domiciliul; 6. Data intrării în misiune; 7. Data demobilizării; 8. Pe cine a avut comandant de companie; 9. La care luptă a luat parte; 10. Data când a fost decorat și cu ce decorație. Pentru simplificare am renunțat la coloanele – compania, județul și observații).

Prezentăm combatanții care au luptat pe frontul din 1919 (**Fig. 8**):

1.	2. Ciocan Candin ; 3. Sublocotenent; 4. 1916; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Florian Medrea, comandant de regiment; 9. Hălmagiu, Ciuci, Tisa, Solnok; 10. 20 III 1921, Victoria, Crucea comemorativă a războiului, 1 II 1921.
2.	2. Luț Solomon ; 3. soldat; 4. 1913; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Sublocotenent Candin Ciocan; 9. Hălmagiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.

⁵⁹ Lupaș 1937, p. 372.

⁶⁰ Lupaș 1937, p. 372.

⁶¹ SJHAN, POD, Dosar 9/1919, f. 65.

⁶² SJHAN, POD, Dosar 6/1937, f. 1.7

3.	2. Cristea Loghin ; 3. Soldat; 4. 1917; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Comandant companie, Sabin Banciu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Medalia „Bărbăție și credință”, 13 X 1919.
4.	2. Iosif Debrețeni ; 3. Sergent; 4. 1907; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Locotenent Toma; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
5.	2. Aron Banciu ; 3. Soldat; 4. 1917; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Septembrie 1919; Martin Teodor; 3. Soldat; 4. 1922; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. 20 noiembrie 1919; 8. Căpitan Popescu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Medalia Victoria.
6.	2. Martin Teodor ; 3. Soldat ; 4. 1922; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Sublocotenent Candin Ciocan; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
7.	2. Ciortan Nicolae ; 3. Soldat ; 4. ?; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Sublocotenent Candin Ciocan; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
8.	2. Luntraș Vasile ; 3. Soldat; 4. 1907; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 8. Sublocotenent Candin Ciocan; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
9.	2. Clemenciuc George ; 3. Soldat; 4. 1921; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. 27 februarie 1920; 8. Sublocotenent Candin Ciocan; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
10.	2. Simon Nicolae ; 3. Soldat; 4. 1914; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. 1 octombrie 1919; 8. Sicula; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
11.	2. Mateș Nicolae ; 3. Soldat; 4. 1922; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. 1 octombrie 1919; 8. Sicula; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
12.	2. Zoltea Crăciun ; 3. Soldat; 4. 1921; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. 1 octombrie 1919; 8. Sicula; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
13.	2. Jurji Florea I. Nicolae ; 3. Soldat; 4. 1912; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. 1 octombrie 1919; 8. Sicula; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
14.	2. Tuduran Ioan I. Petru ; 3. Soldat; 4. 1920; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. 1 septembrie 1919; 8. Sicula; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Victoria Marelui Război, 30 V 1926.
15.	2. Nicolae Sârb I. Nicolae ; 3. Soldat; 4. 1917; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Candin Ciocan; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. „Bărbăție și credință”, Victoria.
16.	2. Lăpăduș Nicolae I. George ; 3. Sergent; 4. 1910; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Locotenent Popa; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
17.	2. Baianț Toader I. Crăciun ; 3. Frunț; 4. 1910; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Căpitan Banciu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
18.	2. Golcea Toader I. Ianăș ; 3. Soldat; 4. 1914; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Vasile Boneu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Victoria, 30 V 1926.
19.	2. Banciu George I. Costea ; 3. Sergent; 4. –; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. –; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
20.	2. Tisu Ioan ; 3. Sergent; 4. 1916; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. maior Barbu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
21.	2. Pavel Lazăr învățător; 3. Rez. de siguranță; 4. 1898; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Pompiliu Piso; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
22.	2. Stânga Romulus I. Nicolae ; 3. Soldat; 4. 1917; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Sublocotenent Solonovici Iosif; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
23.	2. Boc Gavrilă ; 3. Caporal; 4. 1915; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Ciocan Candin; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
24.	2. Radu Nicolae ; 3. Sergent; 4. 1916; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. septembrie 1919; 8. Locotenent Popescu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Crucea comemorativă 1919.

25.	2. Onea Lazăr ; 3. Soldat; 4. 1908; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Septembrie 1919; 8. Locotenent Popescu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
26.	2. Călămar George ; 3. Soldat; 4. 1917; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. 21 XI 1919; 8. Candin Ciocan; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Medalia Victoria și Crucea comemorativă.
27.	2. Tuduran George I. Adam ; 3. Soldat; 4. 1922; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Candin Ciocan; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
28.	2. Dușan Florea ; 3. Sergent; 4. 1914; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Noiembrie 1919; 8. Locotenent Secula; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Crucea comemorativă.
29.	2. Simon George ; 3. Soldat; 4. 1917; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. 20 februarie 1920; 8. Căpitan Popescu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Victoria, 1919.
30.	2. Luca Loghin ; 3. Soldat; 4. 1915; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Decembrie 1919; 8. ?; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
31.	2. Zârna Ilie; 3. Caporal; 4. 1922; 5. Brad; 6. Martie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. sublocotenent Betea; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
32.	2. Popa George ; 3. Soldat; 4. 1922; 5. Brad; 6. Martie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. locotenent Sima; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
33.	2. Bolcu Petru ; 3. Soldat; 4. 1915; 5. Brad; 6. Februarie 1919; 7. Februarie 1920; 8. sublocotenent Ciocan Candin; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
34.	2. Mihet Gheorghe ; 3. Soldat; 4. 1908; 5. Brad; 6. Ianuarie 1919; 7. Aprilie 1919; 8. Vasile Boneu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
35.	2. Brățila Avram ; 3. Soldat; 4. 1916; 5. Brad; 6. 19 februarie 1919; 7. Mai 1921; 8. sublocotenent Boloni; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Crucea comemorativă, medalia Victoria.
36.	2. Stana George ; 3. Soldat; 4. 1914; 5. Brad; 6. 19 februarie 1919; 7. 26 octombrie 1921; 8. sublocotenent Boloni; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
37.	2. Popa Gheorghe ; 3. Sergent; 4. 1912; 5. Brad; 6. 19 februarie 1919; 7. 1 octombrie 1919; 8. Locotenent Circo Aurel; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Medalia Victoria, Crucea comemorativă.
38.	2. Clej Avram ; 3. Soldat; 4. 1921; 5. Brad; 6. 19 februarie 1919; 7. 1 octombrie 1919; 8. sublocotenent Candin Ciocan; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Crucea comemorativă.
39.	2. Botoș Nicolae ; 3. Caporal; 4. 1913; 5. Brad; 6. 19 februarie 1919; 7. 1 octombrie 1919; 8. sublocotenent Candin Ciocan; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
40.	2. Faur Nicolae ; 3. Caporal; 4. 1916; 5. Brad; 6. 27 februarie 1919; 7. Iunie 1921; 8. locotenent Albu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Crucea comemorativă, 1924.
41.	2. Tuduran Ioan I. Ioan ; 3. Soldat; 4. 1914; 5. Brad; 6. 27 februarie 1919; 7. Februarie 1920; 8. Locotenent Popescu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Crucea comemorativă, 1921.
42.	2. Vișa Ioan ; 3. Soldat; 4. 1910; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Iulie 1919; 8. –; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
43.	2. Șimon Gheorghe ; 3. plutonier; 4. 1910; 5. Brad. 6. 17 februarie 1919; 7. Iulie 1919; 8. sublocotenent Petruți Aron; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. ?.
44.	2. Florea Onica I. Lazăr ; 3. Sergent; 4. 1912; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. iulie 1919; 8. sublocotenent Ciocan Candin; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
45.	2. Tuduran Toader ; 3. Soldat; 4. 1910; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Iulie 1919; 8. sublocotenent Bolonei; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
46.	2. Stiopa Petru ; 3. Soldat; 4. 1916; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. Locotenent Popescu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
47.	2. Raț Lazăr ; 3. Fruntaș; 4. 1917; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919;

	8. sublocotenent Crăciun; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Victoria.
48.	2. Popovici Iosif ; 3. Soldat; 4. 1908; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. iunie 1919; 8. locotenent Neamțu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
49.	2. Oprisa Petru ; 3. Soldat; 4. 1908; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Iunie 1919; 8. locotenent Popescu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
50.	2. Golcea Ianoș ; 3. Soldat; 4. 1908; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Iunie 1919; 8. sublocotenent Petruți Aron; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
51.	2. Simon Aron ; 3. Soldat; 4. 1906; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Iunie 1919; 8. locotenent Vasile Boneu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
52.	2. Tuduran Toader ; 3. Soldat; 4. 1921; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Octombrie 1919; 8. locotenent Petruți Aron; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
53.	2. Duma Petru ; 3. Soldat; 4. 1916; 5. Brad; 6. 17 februarie 1919; 7. Septembrie 1919; 8. Locotenent Petruți Aron; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Crucea comemorativă, 1919.
54.	2. Banci George ; 3. Sergent; 4. 1909; 5. Brad; 6. 18 februarie 1919; 7. Iunie 1919; 8. locotenent Popescu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
55.	2. David Nicolae ; 3. Soldat; 4. 1922; 5. Brad; 6. 18 februarie 1919; 7. Iunie 1919; 8. locotenent Popescu; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
56.	2. Benea Ioan ; 3. Caporal; 4. 1922; 5. Brad; 6. 18 februarie 1919; 7. Mai 1920; 8. Ciocan Candin; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
57.	2. Suciu Ioan I. Adam ; 3. Sublocotenent; 4. 1917; 5. Brad; 6. 18 februarie 1919; 7. octombrie 1920; 8. Cristea George; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Crucea comemorativă.
58.	2. Lucaciu Ștefan ; 3. Sublocotenent; 4. 1922; 5. Brad; 6. 18 februarie 1919; 7. mai 1919; 8. Micu Ștefan, stegar; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
59.	2. Sârbu Ioan ; 3. Caporal; 4. 1919; 5. Brad; 6. 18 februarie 1919; 7. Mai 1919; 8. Ciocan Candin; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
60.	2. Rusu Ioan ; 3. Soldat; 4. 1919; 5. Brad; 6. 1 februarie 1919; 7. Martie 1920; 8. Ilie Miclean; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Crucea comemorativă, medalia Victoria, 1 septembrie 1922.
61.	2. Onea Crăciun ; 3. Caporal; 4. 1887; 5. Brad; 6. 15. II. 1919; 7. ?; 8. Popa Grama; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
62.	2. Fărău Aron ; 3. Soldat; 4. 1910; 5. Brad; 6. 15. II. 1919; 7. ?; 8. Candin Ciocan; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.
63.	2. Florea Ioan I. Lazăr - date lipsă.
64.	2. Florea Onica I. Adam ; 3. Caporal; 4. 1916; 5. Brad; 6. 1919; 7. - ; 8. Locotenent Cristea; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Crucea comemorativă.
65.	2. Călămar Aron I. George ; 3. Soldat; 4. 1909; 5. Brad; 6. 1919; 7. -; 8. Locotenent Cristea; 9. Hălmațiu, Ciuciu, Tisa, Szolnok; 10. Nu.

Fig. 8. Combatanții care au luptat pe frontul din 1919 (Corpul de voluntari „Horia”)

În ofensiva pentru eliberarea Transilvaniei au căzut eroic și o serie de combatanți, voluntari din județul Hunedoara. La 6 septembrie 1920 prefectul județului Hunedoara, Vasile Janza expedia prim-pretorului plasei Brad următoarea telegramă: „Întocmiți și înaintați aici, în decurs de 3 zile, tablou nominal despre pierderile avute în campania contra Ungariei 1918-1920, din cauza acestei agresiuni și a campaniei provocată de unguri. Stop. Veți arăta în același timp urmași s-au văduve ori părinți lipsiți de sprijinul celor decedați arătându-le numele. [...]”⁶³.

⁶³ SJHAN, POD, Dosar 8/1920, f. 18.

La 7 septembrie 1920, din partea notariatului cercual Brad se trimite următorul răspuns:

„Domnule Primpretor, Brad

Referitor la ordinul D-voastră telegrafic cu nr. 1.277/920, am onoare a Vă raporta că în secretariatul meu numai un soldat a murit moarte de erou în campania contra Ungariei și anume soldat **Criștiu Teodor** din Reg, 91 inf., comp. 8-a, născut la 1898, june, și e înmormântat în cimitirul din Török szMiklos și are părinți”⁶⁴. La 28 decembrie 1920, Pretura din Brad trimitea secretarilor cercuali ordinul Societății Mormintele eroilor căzuți în război prin care se cerea un tablou despre „toți ofițerii și soldații morți în război, care prin jertfa și bravura lor au mărit hotarele și renumele țării”⁶⁵.

În bătălia de pe Dealul Mare, din 15-16 aprilie 1919, pierderi, constând din morți și răniți, a suferit numai Batalionul II „Horia”. Batalionul II „Horia” a avut peste 30 de răniți și 2 morți: caporalul Ilie Bota și soldatul Zaharie Trifa⁶⁶. Locotenentul **Romulus Mager**, din batalionul II Horia, comandantul companiei IV, a fost grav rănit pe când își conducea compania la atac⁶⁷. Sergentul **Adam Băianț** din batalionul II Horia, originar din comuna Mesteacă, plasa Brad, județul Hunedoara a fost rănit la cap de schijele unei grenade și a murit pe loc. Moartea sa a fost înregistrată atât la Primăria din Criștior (jud. Bihor), cât și în matricola parohiei Criștior. În matricola parohiei, preotul Andrei Popa, refugiat și el în timpul ocupației bolșevicilor, a înscris următorul text: „Ca soldat în Reg[imentul] „Horia”, a căzut la Dealul Mare, în lupta contra ungarilor și a murit moarte de erou al Neamului Românesc”⁶⁸.

Referitor la Adam Băianț, preotul din Mesteacă, Aurel Barna a comunicat că au mai fost răniți odată cu Adam Băianț, voluntarii Adam Balșa I. Petru, rănit la 3 degete de la o mână și Dușan Lazăr I. Nicolae, rănit la un picior⁶⁹. Caporalul **Ilie Bota** din batalionul II Horia, grav rănit a murit în spitalul din Baia de Criș. Era originar din comuna Șteia, plasa Baia de Criș, născut în anul 1895. „Ocupând un adăpost împreună cu consătenii săi Nicolae Ulița și Ioan Melțiș I. Nicolae, caporalul Ilie Bota a cerut o grenadă de la Nicolae Ulița, ca să o arunce el, motivând cu aceea, că el nu este obosit. Când a ieșit în drum să desfacă grenada pentru a o arunca, a fost nimerit în pânțele de un glonț al inamicului”⁷⁰. Preotul din Șteia, Romulus Chiș a mărturisit că a mai fost rănit la Dealul Mare și Gheorghe Incău⁷¹.

Soldat **Zaharie Trifa** din Batalionul II „Horia”, originar din comuna Ribicioara, plasa Baia de Criș, a fost înmormântat la biserica din Groși. „În seara de 16 aprilie 1919, rănitul a fost adus de săteni în Groși, la casa lui Pavel Mihuța. Avea o împușcătură prin coaste și mâna stângă ruptă. A murit peste câteva ore. Sătenii i-au dat îngrijirea obișnuită. L-au îmbrăcat în straie albe și au îngropat cu el și hainele ostășești îmbibate de sânge. A fost odată la mormântul lui soția; fusese căsătorit numai câteva zile înainte de încorporarea în Corpul Voluntarilor Horia”⁷².

⁶⁴ SJHAN, POD, Dosar 8/1920, f. 19.

⁶⁵ SJHAN, POD, Dosar 8/1920, f. 40 v.

⁶⁶ Mager 1939, p. 185.

⁶⁷ Mager 1939, p. 197.

⁶⁸ Mager 1939, p. 198.

⁶⁹ Mager 1939, p. 197, nota 2.

⁷⁰ Mager 1939, p. 198.

⁷¹ Mager 1939, nota 1.

⁷² Mager 1939, p. 198-199.

În 19 aprilie 1919, ordinea trupelor care au eliberat orașul Beiuș a fost următoarea: „Batalionul II Horia, Batalionul I/9 vânători, Batalionul II/9 vânători, bateria 8/24, obuzierele, trenul de luptă și regimentar”⁷³. „Batalionul II Horia (Beiuș) care a atacat și cucerit Beiușul, a fost pus în capul coloanei, ca cinste și act pentru posteritate, fiind cea dintâi unitate ardeleană care a depus jurământul la mormântul lui Avram Iancu și și-a cucerit cu sânge dreptul de a purta acest nume”⁷⁴.

Abrevieri

- SJHAN, PJH – Serviciul Județean Hunedoara a Arhivelor Naționale, Prefectura județului Hunedoara.
 SJHAN, POB – Serviciul Județean Hunedoara a Arhivelor Naționale, Primăria orașului Brad.
 SJHAN, POD – Serviciul Județean Hunedoara a Arhivelor Naționale, Primăria orașului Deva.

Bibliografie

- Clopoțel 1926 – I. Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926.
 Lupaș 1937 – I. Lupaș, *Istoria Românilor*, București, 1937.
 Mager 1939 – T. Mager, *Contribuțiuni la istoria Unirii 1918-19*. Jurnal, Arad, 1939.
 Mușat, Ardeleanu 1983 – M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983.
 Pop, Năgler, Magyari 2008 – I. A. Pop, T. Năgler, A. Magyari, *Istoria Transilvaniei, vol. III (de la 1711 la 1918)*, Cluj-Napoca, 2008.
 Preda, Alexandrescu, Prodan 1994 – D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, 1994.

Participation of the Romanian Army and Volunteers from Ardeal at the 1919 Campaign for Defending the Greater Romania

Abstract

The end of the First World War did not mean the total cessation of military operations for defending the Greater Romania. The opposition to the unification with Bassarabia Bukovina and Transylvania disturbed the neighbours from the East and West, including Hungary, which lost one of the most important provinces, Transylvania. Soviet Russia had begun to take action against Romania using Ukrainian Bolsheviks who made a plan to annihilate the Romanian army. In order to carry out the plans for the dismemberment of Greater Romania, they made connections with the Bolsheviks from the Republic of Hungarian Councils led by Béla Kun, who had taken over the power in Budapest.

The adjournments of the Great Powers of establishing a border line between Romania and Hungary, offered the opportunity to be taken actions to repress the

⁷³ Mager 1939, p. 190.

⁷⁴ Mager 1939, p. 190.

Romanians who remained behind the demarcation successive border lines between the two countries. In the spring of 1919 took place the first actions of the Hungarian troops which wanted to recover the lost Transylvania, by their advancing to the last demarcation border line.

Together with the Romanian army and even within it, also operated a part of the groups of Romanian volunteers which operated on the fronts of the First World War. In Zarand, the “Horia” Regiment (**Fig. 4-5, 7**) was organized, composed of inhabitants from the Land of Zarand and the Apuseni Mountains was covered themselves with glory in the summer campaign of 1919, together with the brave Romanian Army. By occupying Budapest, on 4th of August 1919, were stopped for the moment the aggressive tendencies of Hungary and the instauration of the Bolsheviks in central and south-east Europe.

List of Illustrations

Fig. 1. Ion I. C. Brătianu (1864-1927)

Fig. 2. Traian Moşoiu, General of Division

Fig. 3. The members of the Governing Council of Transylvania

Fig. 4. Dr. Ioan Suciu, organizer of the “Horia” Volunteer Corps

Fig. 5. Major Florian Medrea, commander of the “Horia” Volunteer Corps

Fig. 6. Telegram received by the prefect Toma Vasinca from the Governing Council

Fig. 7. Telegram received by the prefect Toma Vasinca from the Governing Council

Fig. 8. Troopers who fought on the front in 1919 (“Horia” Volunteer Corps)